

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ТА ПРИЙОМИ МОДЕЛЮВАННЯ І РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЩОДО ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ, УСТАНОВ ТА ОРГАНІЗАЦІЙ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 45(2), с. 24–29

Розглядаються методи моделювання під час розслідування правопорушень у сфері забезпечення інформаційної безпеки.

Під час діяльності підприємств, установ та організацій досить часто відбуваються події, які можна кваліфікувати як злочини. Водночас працівники підрозділів охорони не завжди можуть викликати працівників правоохоронних органів. Це зумовлено багатьма причинами, головними з них є такі: керівництво не хоче, щоб питання порушень в різних сферах, у тому числі у сфері інформаційної безпеки, ставали відомими широкому загалу осіб; проведення розслідувань може, навпаки, призвести до витоку виробничої та іншої інформації, яка є технологічною таємницею, і тому бажано провести самостійне внутрішнє розслідування; немає довіри до правоохоронних органів, адже вони можуть продати інформацію, що нанесе шкоду підприємству. Для того щоб розкрити злочини, які вчиняються у сфері інформаційної безпеки підприємств, установ та організацій, нами пропонуються певні моделі діяльності, які допоможуть в організації роботи з розкриття злочинів та встановлення осіб, що їх вчинили.

Тож визначимо моделі діяльності працівників охоронних структур з метою проведення власного розслідування та встановлення винних.

Питання охорони в діяльності підприємств, установ та організацій неодноразово аналізувалося вченими [1; 2; 3]. Водночас у працях зосереджувалася увага на розкритті

понять забезпечення безпеки не установ та організацій в загальному плані, а питання про розслідування, причому самостійне розслідування порушень, які призвели до втрат певної інформації, ними не ставилося.

Окремі питання щодо проведення розслідувань висвітлювалися у працях П. Я. Пригунова та Е. І. Низенка [4; 5], але водночас вони не виокремлюють моделювання ситуацій, які виникають після вчинення порушень у сфері інформаційної безпеки підприємств, установ та організацій. Такі порушення розслідуються самостійно працівниками охорони підприємств, установ та організацій з причин, про які було зазначено.

З метою розслідування порушень, які вчинені щодо інформаційної безпеки підприємств, установ та організацій, ми можемо застосовувати модельні тактичні конструкції. Такі тактичні умови складної реконструкції кримінальної ситуації за участю осіб, відповідальних за інформаційну безпеку підприємства, включають:

- а) дослідження підстав реконструкції – документальних даних, показання свідків, підозрюваного, фотознімків, планів, схем, відеозаписів, результатів програмного дослідження. Особливого значення набуває їх повнота. Найвність достовірних даних дає змогу надійніше реконструювати всю систему,

неповні або неточні дані ускладнюють реконструкцію, зменшують ступінь її ймовірності. Практично це означає, що співробітник, готуючись до складної реконструкції ситуації, зобов'язаний докладно з'ясувати: в якій обстановці відбувалося правопорушення, де і які предмети розташовувалися, їх відмітні ознаки, які дії і в якій послідовності розроблялися особою, яка вкрала комерційну інформацію, зокрема, як він проник до місця правопорушення, яких предметів і приладів торкався, переміщував їх, чи навіщо це робилося, куди він відбув із місця події та ін.;

- б) вивчення обстановки на місці, де передбачається реконструкція ситуації. Необхідно з'ясувати, які зміни відбулися в обстановці після вчинення правопорушення, зіставити їх з показаннями учасників і свідків, іншими матеріалами. Характер змін може бути зафіксований за допомогою фотографування або відеозапису, відображений на схематичному плані;
- в) для проведення реконструкції необхідно знати характер закономірних зв'язків між елементами системи як цілого з усіма притаманними їй рисами (властивостями). Знання цих зв'язків може бути різним: на рівні документального опису, показань свідків, приблизних узагальнень і версій. Щодо процесу реконструкції це знання визначає її повноту і відповідність результатів об'єктивної дійсності;
- г) ухвалення рішення про зміст реконструкції, складання плану її проведення;
- д) саму реконструкцію. Її здійснюють особи, які забезпечують інформаційну безпеку, вона є засобом перевірки стану системи і версії при розкритті правопорушення, пов'язаного з комерційною таємницею, зобов'язуючи особу, яка проводить розгляд, ретельно зіставляти весь процес реконструкції в реальній обстановці та її результати з фактичними

данними по справі і власними версіями. Якщо результати реконструкції суперечать фактичним даним, особа вправі з'ясувати, чому це сталося: допущена випадкова чи навмисна помилка або робиться спроба вводити в оману службу безпеки у зв'язку з незнанням дійсних обставин події, які перевіряються. Нерідко реконструкція виявляється засобом викриття неправдивих свідчень підозрюваного.

Реконструкція за участю підозрюваного проводиться: за допомогою справжніх предметів або їх аналогів, муляжів, які замінюють реальні предмети, за участю потерпілих та свідків. Розглянемо ці прийоми. Реконструкція обстановки на місці події за допомогою справжніх предметів або їх аналогів може бути проведена в тих випадках, коли з часу події обстановка змінилася. Реконструкцію проводить особа, чий показання перевіряються на місці події, або за його вказівкою інші особи. Для реконструкції використовуються об'єкти – оригінали, а за їх відсутності – аналогічні. Можливі випадки, коли реконструкція обстановки за допомогою справжніх предметів здійснюється потерпілими [6].

У деяких випадках реконструкція обстановки може бути проведена з використанням трафаретів або інших умовних знаків, що позначають окремі предмети. Таким прийомом досягається головна мета цієї дії – перевірка знання підозрюваним фактичної обстановки на місці події. Речова модель самої обстановки при цьому не має значення, оскільки метою слідчої дії є не виявлення нових слідів, не постановка експерименту, а відтворення первісного розташування предметів. Щоб здійснити таку реконструкцію, попередньо з приміщення виносяться всі предмети і виготовляються заміни їх макетів. Після цього запрошується підозрюваний, якому пропонують реконструювати обстановку, використовуючи для цього макети. Зауважимо, що за допомогою такої реконструкції перевіряються його свідчення.

При підготовці та проведенні реконструкції обстановки на місці події без учас-

ті підозрюваного необхідно дотримуватися умов, звернувши при цьому увагу на вивчення і оцінку фактичних даних, за якими передбачається реконструкція. При цьому слід зауважити, що на відміну від реконструкції за участю підозрюваного центру ваги тут переноситься на відтворення самим співробітником провідним дізнання, первісної обстановки на місці події. Необхідно якомога швидше виявити невідповідності розташування предметів та інших обставин, які не збігаються при реконструкції з фактичними даними, та з'ясувати їх причину.

При підготовці до реконструкції необхідно з'ясувати, чому, з яких причин проведені зміни в обстановці на місці події або в окремих предметах. Така інформація сприяє пошуку додаткових свідків, усуненню протиріч, побудові правильних версій, що пояснюють первинний стан обстановки і окремих предметів.

Після завершення всієї підготовчої роботи слід приступати до проведення реконструкції, яку бажано здійснювати поетапно. *На першому етапі* слід інформувати учасників реконструкції про її зміст та завдання, упевнитися в наявності та готовності спеціальних технічних засобів, обладнання, предметів-аналогів, засобів фіксації, визначити порядок і черговість виробництва окремих дій. *На другому етапі* відтворюється обстановка на місці події або окремі предмети. Ці дії необхідно фіксувати на відео і за допомогою фотозйомки. Реконструкцію здійснює одна людина; для трудомістких робіт залучаються підсобні сили; він здійснює керівництво цими діями, стежить за правильністю реконструкції. *На третьому, завершальному етапі* перевіряється відповідність результатів реконструкції первісного стану обстановки або окремих предметів. Якщо виникає необхідність, то здійснюються інші варіанти реконструкції відповідно до прийнятих при підготовці рішень. Після проведення реконструкції у відновленій обстановці можна проводити повторний огляд місця події.

Прийоми здійснення реконструкції щодо окремих предметів. У цих випадках необхідно:

- а) з'ясувати значущість предмета або пристрою, що зазнав руйнувань, його роль у досліджуваній події;
- б) встановити причини і конкретний зміст змін, яких зазнав предмет або пристрій;
- в) визначити, в чому має полягати реконструкція, хто, де, в який час повинен її здійснити, які для цього будуть потрібні фахівці і технічні засоби;
- г) реконструювати предмет;
- д) зафіксувати перебіг і результати цієї дії;
- е) оцінити реконструйований об'єкт з точки зору його відповідності до первісного стану і доказової ролі;
- ж) визначити шляхи подальшого використання результатів реконструкції в доведенні та розгляді.

Прийоми моделювання під час проведення огляду. Моделювання під час проведення огляду здійснюється за допомогою виготовлення зліпків з різних слідів, складання схем-планів, фотографування, відеозапису. Розглянемо прийоми реконструкції обстановки, що здійснюється під час огляду.

Реконструкція обстановки поглинається оглядом тільки тоді, коли її результати не виходять за межі завдань огляду та не утворюють самостійного джерела доказової інформації.

При цьому слід мати на увазі такі рекомендації:

- а) в усіх випадках до початку реконструкції повинен бути проведений огляд місця події та окремих предметів і зафіксовано їх положення на плані, а також за допомогою фотозйомки (відеозйомки);
- б) шляхом опитування свідків (підозрюваного) з'ясується, які зміни і з яких причин вироблені на місці події або в окремих предметах; пояснення фіксуються;
- в) з'ясувавши характер змін в обстановці, особа формулює план її реконструкції;
- г) якщо проведення реконструкції вимагає спеціальних знань, наприклад, фахівця радіотехніка або програміста, то запрошується фахівець.

Сучасні технічні засоби забезпечують точність фіксації обстановки і слідів на місці події, що в подальшому допомагає провести реконструкцію і повторний огляд. Хід і результати реконструкції описуються. При цьому обов'язково складається схематичний план реконструкції.

Моделювання під час проведення експерименту має на меті відтворення умов для постановки дослідів. Найчастіше воно здійснюється у вигляді реконструкції обстановки шляхом підбору об'єктів-аналогів, виготовлення муляжів. Зміст і прийоми моделювання визначаються: метою експерименту, особливостями місця, де повинні бути поставлені досліді, характером змін, що відбулися на місці правопорушення, наявністю необхідних для експерименту об'єктів.

Реконструкція обстановки під час експерименту може бути класифікована за двома підставами: залежно від характеру і мети експерименту, залежно від способів здійснення реконструкції. Перший рід реконструкції має кілька різновидів: реконструкція умов видимості і чутності для перевірки даних про сприйняття певних обставин; реконструкція умов, у яких здійснюються певні дії. Вона проводиться за допомогою повного або часткового відновлення обстановки.

Моделювання типів реконструкцій доцільно класифікувати залежно від способів здійснення:

- а) реконструкція обстановки з використанням справжніх предметів, положення яких змінилося з часу події;
- б) реконструкція за допомогою підбору предметів-аналогів: на місці події, де змінилася обстановка, але відновити її з використанням справжніх предметів неможливо;
- в) реконструкція за участю людини. Нерідко для проведення експериментів потрібно відновити становище людини в певній ситуації: у житловій кімнаті, офісі, на виробничій ділянці, на вулиці. Залежно від цілей і змісту дослідів ця реконструкція може бути здійснена за допомогою учасників досліджуваної події або інших осіб, що повністю замі-

нюють їх за істотними, з точки зору завдань розслідування, ознаками;

- г) реконструкція з використанням окремих елементів об'єкта-оригіналу – складний вид реконструкції, утворений комплексом дій, в який іноді входять експертизи;
- д) реконструкція за допомогою імітації окремих фрагментів обстановки, в якій повинні бути поставлені досліді. Така реконструкція найчастіше проводиться для перевірки версій про можливість вчинення певних дій, наприклад, чи могла людина проникнути через отвір у стіні. Достатньо імітувати злом або отвір у стіні (даху) на відповідному щиті і потім ставити досліді. При цьому необхідно точно моделювати розмір отвору, його відстань від поверхні землі до підлоги, особливі ознаки;
- е) реконструкція метеорологічних факторів, що мають значення для слідчого експерименту, наприклад, світлових умов, дощу, снігу, що випав, може бути досягнута за допомогою спеціальних технічних засобів. Так, дощ імітують за допомогою поливальної машини, сніжний покрив – присипкою снігу і т. д.

Вище було зазначено, що моделювання допускає спрощення, однак у кожному випадку необхідно вирішити, які ознаки оригіналу підлягають точному відтворенню на моделі, а які можуть бути опущені. Така ознака, як вага предмета, може бути модельована не тільки на муляжі, а й іншими способами, створюючи потрібну вагу предмета без дотримання зовнішнього вигляду.

Предмети, необхідні для проведення слідчого експерименту, можуть бути підібрані з числа аналогічних об'єктів, виготовлені заново або реконструйовані з використанням частково зруйнованого оригіналу.

Підбір аналогів – найпростіший спосіб моделювання. Для його здійснення необхідно точно встановити відповідні характеристики об'єкта-оригіналу (вид, розміри, форма, вага, колір та інші істотні для експерименту показники).

Моделювання під час проведення експерименту має відповідати наступним тактичним умовам:

- проводиться на основі фактичних даних, отриманих розслідуванням. Ці дані вивчаються й оцінюються для вирішення питання про їх достовірність або ймовірність;
- характер модельованих ознак залежить від цілей експерименту. Ознаки, істотні для постановки дослідів, повинні бути відтворені точно і повно, інакше результати експерименту не матимуть доказового значення;
- для моделювання можуть бути запрошені фахівці, які виступають як консультанти при вирішенні питань, що потребують спеціальних знань. У разі необхідності їм доручається створення моделей;
- хід і результати моделювання докладно фіксуються. Проводиться фотографування окремих етапів моделювання, складаються схематичні плани і замальовки;
- відповідність моделі оригіналу оцінюється на основі зіставлення з фактичними даними, що стали підставою для моделювання, та іншими матеріалами справи, а також з урахуванням зауважень учасників експерименту. За необхідності модель виконується в кількох варіантах. Відповідно, і досвідчені дії повинні бути здійснені з використанням кожного варіанта моделі;
- його результати оцінюються з урахуванням усіх варіантів досвіду.

Використання макетів не передбачено законодавцем. Однак їх застосування не суперечить змісту закону, оскільки дає змогу більш повно, об'єктивно і всебічно дослідити обставини справи.

Практика показує, що застосування макетів у розслідуванні пов'язане з дотриманням певних тактичних умов: на макеті повинні бути відтворені істотні ознаки оригіналу, що дають можливість правильно вирішити за-

вдання, що виникають, і досліджувати обставини, що підлягають доказуванню. За цими ознаками макет повинен бути подібний до оригіналу. Макет виготовляється в певному масштабі так, щоб за допомогою його розмірів можна відтворити істотні ознаки оригіналу, що спотворювали їх, щоб макет був доступний для огляду та практичного використання. Для того щоб показати особливості утворення слідів або правильно відтворити явища, на макеті зображаються колірні особливості оригіналу, характер освітлення предметів, а інколи і їх фактура (дерево, метал, скло тощо).

Виготовлення макета має ґрунтуватися на достовірних даних; можна створювати макет, з огляду на припущення і неперевірені відомості. Для створення складних макетів можуть бути запрошені фахівці в якості консультантів.

Отже, під час проведення різних заходів щодо реконструкції та відтворення обстановки вчиненого правопорушення у сфері забезпечення інформаційної безпеки необхідно дотримуватися певних правил, які відображені у статті.

Література

1. Ярочкин В. И. Служба безопасности коммерческого предприятия / В. И. Ярочкин. – М., 1995. – 187 с.
2. Ярочкин В. И. Система безопасности фирмы / В. И. Ярочкин. – М.: Ось-89, 1997. – 230 с.
3. Копан О. В. Забезпечення внутрішньої безпеки України: теоретико-управлінські засади. Введення в поліцейську стратегію: монографія / О. В. Копан. – К.: НАВСУ, 2001. – 424 с.
4. Соснин А. С. Менеджмент безопасности / А. С. Соснин, П. Я. Прыгунов. – К.: Изд-во Епроп. ун-та, 2002. – 556 с.
5. Низенко Э. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности в Украине: учеб. пособие. – К.: МАУП, 2003. – 124 с.
6. Близнюк І. Л. Типові види вчинюваних злочинів та інших правопорушень у сфері електронної комерції / І. Л. Близнюк // Наука і правоохорона. – 2011. – № 3 (13). – С. 89–93.

Розглядаються методи моделювання під час розслідування правопорушень у сфері забезпечення інформаційної безпеки. Визначено основні моделі такої діяльності та їх форми. Запропоновано практичні шляхи щодо проведення реконструкцій та інших дій з метою підвищення ефективності таких дій.

Рассматриваются методы моделирования при расследовании правонарушений в сфере обеспечения информационной безопасности. Определены основные модели такой деятельности и их формы. Предложено практические пути относительно проведения реконструкций и иных действий с целью повышения эффективности таких действий.

In the article methods of modeling during the settlement of transgressions in the sphere of providing informational security are considered. The main models of such activity are determined. Practical ways of reconstruction of the state of the transgressions and other types of activity with the aim of improving the effectiveness of reconstruction and other types of activity were proposed.

Надійшла 7 травня 2015 р.